

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ТА ЇХ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AND THEIR FINANCIAL SUPPORT

УДК 338.58:65.014

Соколов М.О.

д.е.н., професор, професор кафедри статистики, аналізу господарської діяльності та маркетингу Сумський національний аграрний університет

Сухоставець А.І.

к.е.н., доцент кафедри економіки Сумський національний аграрний університет

Sokolov Mykola

Sumy National Agrarian University

Sykhostavets Andrii

Sumy National Agrarian University

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору України. Проаналізовано стан наукової думки про поняття фінансового забезпечення, надано порівняння з фінансовим механізмом. Проаналізовано структуру джерел фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України, фінансові результати діяльності підприємств аграрної сфери, джерела формування власного капіталу підприємств сільсько-лісового, лісового та рибного господарства України за 2010–2017 рр. Виявлено тенденцію зростання чистого прибутку на 61 204,1 млн. грн. порівняно з 2010 р. Аналіз даних показав, що за січень-вересень 2018 р. 89% підприємств працювали прибутково та отримали 703,0 млн. прибутку, а 11% отримали збиток 205,4 млн. грн., що є найкращим результатом по всіх галузях народного господарства України. Доведено, що розвиток підприємств аграрної сфери неможливий без достатніх фінансових ресурсів.

Ключові слова: підприємство, аграрне підприємство, діяльність, фінанси, фінансове забезпечення.

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов финансового обеспечения деятельности предприятий аграрного сектора Украины. Проанализировано состояние научной мысли о понятии финансового обеспечения, предоставлено сравнение с финансовым механизмом. Проанализированы структура источников финансового обеспечения предприятий аграрного сектора Украины, финансовые результаты деятельности предприятий аграрной сферы, источники формирования собственного капитала предприятий сельского, лесного и рыбного хозяйства Украины за 2010–2017 гг. Выявлена тенденция роста чистой прибыли на 61 204,1 млн. грн. по сравнению с 2010 г. Анализ данных показал, что за январь-сентябрь 2018 г. 89% предприятий работали прибыльно и получили 703,0 млн. прибыли, а 11% получили убыток в размере 205,4 млн. грн., что является лучшим результатом по всем отраслям народного хозяйства Украины. Доказано, что развитие предприятий аграрной сферы невозможно без достаточных финансовых ресурсов.

Ключевые слова: предприятие, аграрное предприятие, деятельность, финансы, финансовое обеспечение.

The article proves that the efficient operation of agrarian enterprises and ensuring high rates of economic development, competitive growth in the context of globalization are largely determined by the level of their financial support and financial management. The purpose of the article is to analyze the financial aspect of the agricultural enterprises activities and to study the theoretical and methodological principles of the financial support for the activities of enterprises in the agricultural sector. The financial potential of the agro-industrial sector is formed on the basis of its components of the crop production and livestock industry, forestry and fisheries. The organization of financial support for the activities of agricultural enterprises is implemented in the following forms: the use of own resources, the use of credit resources, non-repayable budget funding. The activities of enterprises are primarily affected by the financial support of entrepreneurial activity. To determine the state of financial security, the main factors affecting it will be analyzed. For analysis, we have chosen the volume of sales from the major agricultural crops such as grain, legumes and sunflower. The gross harvest of grain and legumes increased by a factor of 1.8 and of sunflower doubled; at the same time we can observe a constant increase in prices for grain and legumes by a factor of 3.8 and sunflower by a factor of 2.9. The profit from the activities of enterprises in 2017 amounted to 68 858.5 million UAH, which is 51 688.0 million more than in 2010. The analysis of the level of profitability of operating activities showed that the most successful year was 2015, when this index reached a record 41.7 per cent. In 2017 the level of profitability decreased by 0.5 percentage points compared to 2010. A review of scientific ideas, statistical data on the activities of agricultural enterprises allows us to conclude that the financial security involves not only the independence of enterprises from external sources of financing, but also the support of highly efficient activities, improvement of technological and technical equipment, etc. From this point of view, the priority task in the management of the enterprise is the development and justification of the strategy of its financial support. In order to maintain financial stability and improve the financial support of agricultural enterprises, various instruments for regulating financial and economic activity, presented in the subsystem of financial mechanism instruments can be used.

Key words: enterprise, agrarian enterprise, activity, finances, financial support.

Постановка проблеми. Сьогодні агропромисловий сектор економіки є одним із системоутворюючих у бюджеті України. Його розвиток позитивно впливає на соціально-економічний розвиток, створення валової доданої вартості та формує продовольчу безпеку держави. Для успішного просування в галузі необхідно забезпечити достатнє фінансове забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності аграрного виробництва, особливо в умовах реформування та глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань діяльності підприємств аграрної сфери та їх фінансового забезпечення займалися такі вчені, як О. Гудзь [1], О. Кириленко

[2], Н. Кравчук [3], Я. Ніконова [4]. В. Онопрін [5], В. Перков [6], І. Петровська [7], О. Романенко [8], П. Стецюк [9], В. Федосов [10], Л. Худолій [11], О. Шутєєва [12], С. Юрій [13].

Цими вченими розглядалися питання фінансового забезпечення та різні аспекти його покращення. Незважаючи на це, деякі аспекти цього важливого питання залишаються ще не дослідженими у зв'язку з тим, що постійно змінюються кон'юнктура ринку виробництва сільськогосподарської продукції, умови функціонування аграрних підприємств, клімат, геополітична ситуація, політичні зміни тощо, тому проблема фінансового забезпечення актуальна й потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі фінансового аспекту діяльності підприємств аграрної сфери, вивченні теоретичних та методичних засад фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери, їх тенденцій та особливостей, розробленні пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове забезпечення як економічна категорія постійно перебуває в полі зору провідних науковців. Як свідчить аналіз літературних джерел, сьогодні єдиної думки про це питання поки що немає. У працях науковців фінансове забезпечення визначається як потік фінансових ресурсів, в деяких працях – як фінансовий механізм, а також сукупність складових елементів.

На думку Я. Ніконової [4], фінансове забезпечення, виступаючи одним зі значущих каналів руху грошових потоків у виробничій сфері, характеризує здатність фінансової системи сформувати такі економічні відносини між суб'єктами відтворювального процесу щодо руху фінансових ресурсів, які забезпечать розвиток економіки, необхідний для гарантії національної економічної безпеки, закріплення ролі країни як одного з глобальних лідерів, задоволення соціально-економічних потреб суспільства [4, с. 119]. Деякі науковці фінансове забезпечення розглядають як один із методів фінансового механізму. Такої думки у своїх наукових працях дотримуються О. Кириленко [2, с. 41–42], С. Юрій, В. Федосов [10; 13], Н. Кравчук [3, с. 56], які визначають фінансове забезпечення як формування цільових грошових фондів суб'єктів господарювання у достатньому розмірі та їх ефективне використання.

Фінансове забезпечення як підсистему фінансового механізму, що характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти розвитку суспільства, розглядає В. Опарін [5, с. 56]. Як фінансовий механізм фінансове забезпечення розглядають І. Петровська та Д. Клиновий [3; 7]. На думку В. Федосова, фінансове забезпечення – це система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер [10]. Фінансове забезпечення як покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання та державою, визначає О. Романенко [8, с. 18].

О. Шутєєва [12] виділяє такі ключові ознаки тлумачення сутності поняття «фінансове забезпечення»:

- функція інвестування через фінансові форми;
- елемент фінансового механізму;
- основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток через систему фінансування;
- сукупність економічних відносин (система фінансових відносин), що діють через сукупність

форм і методів створення, мобілізації та використання фондів фінансових ресурсів;

- процес організації фінансування на основі відповідної системи фінансування;

- процес реалізації безперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних та залучених фінансових ресурсів [12].

О. Гудзь та П. Стецюк вважають, що фінансове забезпечення підприємства здійснюється за рахунок власних фінансових ресурсів, а саме найбільш ліквідних активів підприємства, його грошових засобів та їх еквівалентів, готової продукції, а також за рахунок зовнішніх кредитних ресурсів, бюджетного фінансування та інвестиційних коштів [1; 9]. О. Гудзь зазначає, що кількісне оцінювання рівня забезпеченості фінансовими ресурсами відображається в платоспроможності підприємства [1]. Фінансове забезпечення може бути здійснене за рахунок різних методів, таких як самофінансування, кредитування, державне фінансування, страхування, інвестування. Велике значення під час вибору цих методів має те, до якої галузі економіки належить суб'єкт господарювання, на які ризики наражається, якою є специфіка його забезпечення, про що говорить П. Стецюк [9].

В. Перков, Л. Добровольський та О. Мельник [6] розглядають фінансове забезпечення як частину фінансового механізму, відносячи такі важливі його показники, як дохід, прибуток, амортизаційні відрахування, фінансові санкції, ціни, орендна плата та дивіденди, до фінансових важелів [6].

На діяльність аграрних підприємств перш за все впливає фінансове забезпечення підприємницької діяльності. Для визначення стану фінансового забезпечення проаналізуємо основні чинники, що на нього впливають. Фінансовий потенціал агропромислового сектору формується на основі його компонентів рослинницької та тваринницької галузей, лісового та рибного господарства. Нині за відсутності тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської областей та АР Крим дещо погіршилися показники кількості підприємств, які займаються діяльністю в аграрному секторі економіки України, та знизилася показники податкових надходжень до бюджету країни. Для аналізу в нашому дослідженні вибрано обсяг виручки від реалізації за основними сільськогосподарськими культурами, такими як зернові, зернобобові та соняшник.

Аналізуючи табл. 1 щодо обсягів виробництва (валовий збір) вибраних культур продукції рослинництва, можемо сказати, що валовий збір зернових та зернобобових збільшився в 1,8 разів, а соняшнику – в 2 рази, причому ми спостерігаємо постійне збільшення цін на зернові та зернобобові культури (в 3,8 разів) та соняшнику (в 2,9 разів).

Таблиця 1
Обсяги виробництва (валовий збір) та ціна реалізації сільськогосподарських культур

№	Показник	Рік			2018 р. у % до 2010 р.
		2010	2015	2018	
<i>Зернові та зернові та зернобобові культури</i>					
1	Валовий збір, тис. т	39 271	60 126	70 057	178
2	Ціна реалізації, грн./т	1 121	2 912	4 315	385
<i>Соняшник</i>					
1	Валовий збір (у масі після доробки), тис. т	6 772	11 181	14 165	209
2	Ціна реалізації, грн./т	3 019	6 013	8 835	293

Джерело: сформовано авторами на основі джерел [14–16]

Якщо порівнювати валовий збір у 2018 р. з відповідним показником 1990 р. для зернових та зернобобових, то можна помітити таку тенденцію: з 1990 р. до 2010 р. відбулося суттєве зменшення на 23,0%, а з 2010 р. валові збори зросли, у 2013–2017 рр. вони залишалися стабільними, а у 2018 р. зросли порівняно з 2017 р. на 13,1%.

Аналіз валових зборів соняшнику (у масі після доробки) демонструє постійне збільшення зборів, особливо порівняно з 1990 р., коли воно склало 5,5 разів, що свідчить про рентабельність виробництва цієї культури та підтверджується сумарним експортом соняшникової олії в Індію, Китай та Єгипет. Ціна на цю продукцію постійно зростає, що пов'язане зі впливом інфляційних процесів, економічною та політичною нестабільністю в країні.

Основною формою власних фінансових засобів сільськогосподарських підприємств є прибуток підприємств (табл. 2).

Аналізуючи табл. 2, можемо сказати, що чистий прибуток від діяльності підприємств у 2017 р. склав 78 457,7 млн. грн., що на 61 204,1 млн. грн. більше, ніж у 2010 р. При цьому за січень-вересень 2018 р. фінансовий результат діяльності склав 437,6 млн. грн., при цьому 89,0% підприємств спрацювали прибутково та отримали 703,0 млн грн. прибутку, а 11% отримали збиток 265,4 млн. грн., що є найкращим результатом по всіх галузях народного господарства.

До основних причин збитковості аграрних підприємств можна віднести перш за все низьку платоспроможність населення, що не дає змогу підтримувати необхідний рівень попиту на продовольчі товари.

Аналізуючи рівень рентабельності операційної діяльності, можемо сказати, що найбільш вдалим роком був 2015 р., коли цей показник досяг рекордної величини у 41,7%. При цьому найбільший рівень показали великі підприємства, що мали такі показники: 54,3% рентабельності операційної діяльності, 45,4% рентабельності всієї діяльності. У 2017 р. порівняно з 2010 р. рівень рентабельності зменшився на 0,5 п. в. Максимальний темп зростання чистого прибутку спостерігався у 2010 р., становлячи 227,8%, а з 2011 р. темпи зростання прибутку мають тенденцію до постійного зниження.

Організація фінансового забезпечення діяльності підприємств аграрної сфери реалізується в таких формах, як використання власних ресурсів, використання кредитних ресурсів, бюджетне фінансування на безповоротній основі.

Таблиця 2
Фінансові результати підприємств сільського, лісового та рибного господарства у 2008–2017 рр.

№	Назва показника	Рік			2017 р. до 2010 р. (+/-)
		2010	2015	2017	
1	Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	17 291,0	103 137,6	69 344,1	52 053,1
2	Чистий прибуток, млн. грн.	17 170,5	102 849,1	68 858,5	51 688,0
3	Рентабельність операційної діяльності, %	22,9	41,7	22,4	-0,5 п. в.

Джерело: сформовано авторами на основі [14–16]

Таблиця 3
Структура джерел фінансового забезпечення агропромислового сектору України у 2010–2017 рр., %

№	Показник	2010 р.	2015 р.	2017 р.	2017 р. до 2010 р. (+/-)
1	Власний капітал	52,9	40,14	47,9	-5,1
2	Зареєстрований капітал	12,4	4,8	5,1	-7,3
3	Додатковий капітал	14,0	5,2	5,9	-8,1
4	Резервний капітал	4,4	2,7	3,1	-1,3
5	Нерозподілений прибуток	20,7	27,0	33,3	12,6
6	Неоплачений та вилучений капітал	1,4	0,5	0,5	-0,9

Джерело: сформовано авторами на основі [14–16]

Аналізуючи структуру джерел фінансового забезпечення агропромислового сектору України у 2010–2017 рр., можемо сказати, що загалом у питомій вазі показників залишається стійка тенденція до зміни довгострокових зобов'язань та забезпечення з 14,3% у 2010 р. до 6,5% у 2017 р., збільшення поточних зобов'язань та забезпечення з 31,5% у 2010 р. до 45,7% у 2017 р. (табл. 3).

Власний капітал аграрних підприємств зменшився з 52,9% до 47,9%, хоча в грошовому виразі відбулося його збільшення приблизно в 4 рази, як і загалом по всіх джерел фінансування.

Перспективним інструментом внутрішнього фінансування аграрних підприємств на цьому етапі може бути збільшення власного капіталу за рахунок залучення інвестицій, але залучення іноземних інвестицій потребує від аграрних підприємств виконання додаткових вимог, а саме висновків міжнародного аудиту за декілька років, дотримання внутрішніх стандартів звітності, проведення бюджетування та прогнозування, місця в рейтингах міжнародних агентств, відповідального менеджменту, прозорості та передбачуваності [11].

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств та їх фінансового забезпечення показав, що сьогодні без його ефективного розвитку неможливий розвиток аграрної сфери загалом. В сучасних умовах аграрні підприємства для своєї прибуткової діяльності повинні використовувати раціональні підходи до свого фінансового забезпечення. Подальші дослідження ми пов'яжемо з розробленням механізмів покращення фінансового забезпечення підприємств аграрної сфери.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гудзь О. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2007. № 3–5. С. 100–105.
2. Кириленко О. Фінанси (теорія та вітчизняна практика) : навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2002. 212 с.
3. Кравчук Н., Горин В., Ясеновська Т. Фінанси. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 432 с.
4. Никонова Я. Инновационная политика в системе государственного регулирования устойчивого развития национальной экономики. Новосибирск, 2010. 260 с.
5. Опарин В. Фінанси (загальна теорія) : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2002. 240 с.
6. Перков В., Добровольський П., Мельник О. Фінансовий механізм діяльності аграрних підприємств. *Modern Economics*. 2018. № 7. С. 131–138.
7. Петровська І. Фінанси (з елементами статистики фінансів) : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2002. 300 с.
8. Романенко О. Фінанси : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

9. Стецюк П. Механізми та інструменти фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки*. 2015. Вип. 162. С. 40–48.

10. Федосов В. Бюджетний менеджмент : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 864 с.

11. Худолій Л. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2014. № 200. С. 9–14.

12. Шутєєва О. Теоретичні засади визначення сутності фінансового забезпечення функціонування ринку цінних паперів. *Фінансовий простір*. 2013. № 3 (11). С. 118–122.

13. Юрій С., Алексєєнко Л., Зятковський І. Фінанси : підручник. Київ : Знання, 2008. 611 с.

14. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики, 2018. 47 с.

15. Сільське господарство України за 2017 р. : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики, 2018. 245 с.

16. Рослинництво : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.05.2019).

REFERENCES:

1. Hudz O. (2007) Dzherela formuvannia finansovykh resursiv silskohospodarskykh pidpriemstv. [Sources of formation of financial resources of agricultural enterprises]. *Oblik i finansy APK*, no. 3–5, pp. 100–105.
2. Kyrylenko O. (2002) *Finansy (teoriia ta vitchyzniana praktyka) : navch. posib.* [Finance (theory and practice) : Teach. manual]. Ternopil : Aston (in Ukrainian).
3. Kravchuk N., Horyn V., Yasenovska T. (2008) *Finansy.* [Finances] Ternopil : Ekonomichna dumka (in Ukrainian).
4. Nykonova Ya. (2010) *Ynnovatsyonnaia polytyka v systeme hosudarstvennoho rehulyrovanyia ustoi chyvoho razvytyia natsyonalnoi ekonomyky.* [Innovative policy in the system of state regulation of sustainable development of the national economy] (in Russian).
5. Oparin V. (2002) *Finansy (zahalna teoriia) : navch. posibnyk.* [Finance (General Theory) : Teaching manual]. Kyiv : KNEU (in Ukrainian).
6. Perkov V., Dobrovolskyi P., Melnyk O. (2018) *Finansovi mekhanizm diialnosti ahrarnykh pidpriemstv* [Financial mechanism of activity of agrarian enterprises]. *Modern Economics*, no.7, pp. 131–138.
7. Petrovska I. (2002) *Finansy (z elementamy statystyky finansiv) : navchalnyi posibnyk* [Finance (with elements of finance statistics) : tutorial]. Kyiv : TsUL (in Ukrainian).
8. Romanenko O. (2006) *Finansy : pidruchnyk.* [Finances : a textbook]. Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury (in Ukrainian).
9. Stetsiuk P. (2015) *Mekhanizmy ta instrumenty finansovo-kredytnoho zabezpechennia ahrarnoho vyrobnytstva.* [Mechanisms and instruments of financial and credit provision of agrarian production] *Visnyk kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva: Ekonomichni nauky*, no. 162, pp. 40–48.

10. Fedosov V. (2004) *Biudzhetni menedzhment : pidruchnyk* [Budget Management : Textbook]. Kyiv : KNEU (in Ukrainian).

11. Khudolii L. (2014) *Metody ta instrumenty finansovoho zabezpechennia ahrarnoho biznesu Ukrainy*. [Methods and tools of financial support of agrarian business of Ukraine] *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. Serii: Ekonom., ahrarnyi menedzhment, biznes*, no. 200, pp. 9–14.

12. Shutieieva O. (2013) *Teoretychni zasady vyznachennia sutnosti finansovoho zabezpechennia funktsionuvannia rynku tsinnykh paperiv*. [Theoretical principles of the definition of the essence of financial support for the functioning of the securities market] *Finansovyi prostir*, no. 3 (11). pp. 118–122 (in Ukrainian).

13. Iurii S., Alekseiienko L., Ziatkovskiy I. (2008) *Finansy : pidruchnyk*. [Finances : a textbook]. Kyiv : Znannia (in Ukrainian).

14. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy (2018) *Valova produktsiia silskoho hospodarstva Ukrainy (u postiinykh tsinakh 2010 r.)* [Gross agricultural output of Ukraine (at constant prices in 2010)], Kyiv : Informatsiino-analitychne ahentstvo.

15. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy (2018) *Silske hospodarstvo Ukrainy za 2017* [Agriculture of Ukraine for 2017], Kyiv : Informatsiino-analitychne ahentstvo.

16. Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy (2018) *Roslynnystvo* [Plant growing], Kyiv : Informatsiino-analitychne ahentstvo. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 25 May 2019).